

УДК 631.11:338.432

Гарасимлюк М.В., к.е.н., ст. викадач, **Смолинець І.Б.**, асистент[©]
Львівський національний університет ветеринарної медицини
та біотехнологій імені С.З. Гжицького, Львів, Україна

РЕГІОНАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТА ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В СІЛЬСЬКІЙ МІСЦЕВОСТІ

У статті здійснено дослідження особливостей розвитку аграрного підприємництва в сільській місцевості. Висвітлено регіональні проблеми функціонування підприємств вітчизняного аграрного сектора економіки. Особливий акцент поставлено на потребі врегулювання системи підготовки й прийняття законопроектів, обговорення їх проектів на регіональному рівні. Досліджено систему ефективної державної та регіональної підтримки суб'єктів аграрного бізнесу як дієвого засобу підвищення ефективності їх функціонування.

Необхідно розробити нормативно-правові документи, які стосуються державної підтримки сільського господарства, із чітким визначенням поняття «державна підтримка», її мети, завдань, форм, напрямків і механізмів.

Ключові слова: *регіон, підприємництво, сільська місцевість, державна підтримка, суб'єкти аграрного бізнесу.*

УДК 631.11:338.432

Гарасимлюк М.В., к.э.н., ст. преподаватель, **Смолинець И.Б.**, ассистент
Львовский национальный университет ветеринарной медицины
и биотехнологий имени С.З. Гжицкого, Львов, Украина

РЕГИОНАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ И ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ АГРАРНОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В СЕЛЬСКОЙ МЕСТНОСТИ

В статье проведено исследование особенностей развития аграрного предпринимательства в сельской местности. Освещены региональные проблемы функционирования предприятий отечественного аграрного сектора экономики. Особый акцент поставлен на необходимости урегулирования системы подготовки и принятия законопроектов, обсуждение их проектов на региональном уровне. Исследована система эффективной государственной и региональной поддержки субъектов аграрного бизнеса как действенного средства повышения эффективности их функционирования.

Необходимо разработать нормативно-правовые документы, касающиеся государственной поддержки сельского хозяйства, с четким определением понятия «государственная поддержка», ее цели, задач, форм, направлений и механизмов.

Ключевые слова: *регион, предпринимательство, сельская местность, государственная поддержка, субъекты аграрного бизнеса.*

UDC 631.11:338.432

Harasymlyuk M., Smolynets I.*Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies
named after S.Z. Gzhytskij***REGIONAL ISSUES AND FEATURES OF AGRICULTURAL
RURAL ENTERPRISE**

The article features the research of agricultural businesses in rural areas. Deals with regional issues of domestic enterprises functioning agricultural sector. Special emphasis is placed on the need to regulate the system of preparation and adoption laws, discuss their projects at the regional level. The system of effective state and regional business support agribusiness as an effective means of improving their effectiveness.

Necessary to draft legal documents concerning state support for agriculture, with a clear definition of "government support", its goals, objectives, forms, directions and mechanisms.

Key words: *area, business, rural, government support, subjects agribusiness.*

Постановка проблеми. Серед багатьох країн Європи й світу Україна має вагомий аграрний потенціал. Ефективне використання родючих чорноземів є основою для формування національними агропідприємствами конкурентних переваг і утворення на світовому ринку іміджу країни як потужного експортера сільськогосподарської продукції й продуктів її переробки. Але трансформаційні процеси в аграрному секторі України відбуваються без наявності зважених обґрунтованих механізмів правового, економічного й соціального сприяння, що негативно впливає на формування інфраструктури ринку й господарських відносин у виробничому секторі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аграрне підприємництво – це безпосередньо самостійна, систематична, на власний ризик діяльність по виробництву сільськогосподарської продукції, виконанню робіт, наданню послуг з метою отримання прибутку, яка здійснюється фізичними та юридичними особами, зареєстрованими як суб'єкти сільськогосподарської підприємницької діяльності у порядку, встановленому законодавством [6,8,12]. В Україні головним ресурсним потенціалом є земля. А тому в історії України не тільки нині, але й з найдавніших часів аграрне питання завжди було актуальним й складним [4,5,7]. Сьогодні, саме в аграрному секторі і зосереджено біля третини основних виробничих фондів створюється більше третини національного доходу, формується 70% обсягу загального роздрібного товарообігу, працює четверта частина населення, зайнятого в економіці України [3,9,10,11,13]. На відміну від інших засобів виробництва, за умови правильного використання земля постійно відновлює свою родючість, якісно поліпшується її природна родючість, неоднакова в різних природно-кліматичних умовах. Тому в землеробстві робота однакової кваліфікації й фондоозброєності дає різні результати залежно від природних умов, тобто продуктивність роботи тут визначається насамперед продуктивністю природних факторів.

Мета статті. Метою статті є дослідження регіональних проблем та особливостей розвитку аграрного підприємництва в сільській місцевості.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вплив природних факторів на результати виробництва можна обмежити шляхом розвитку продуктивних сил. Мова йде про економічну родючість, підвищення якої досягається через раціональне використання землі, систематичне впровадження нових технологій, досягнень науки й техніки, поліпшення культури землеробства.

Таким чином, у землеробстві економічний процес відтворення, незалежно від його суспільного характеру, завжди взаємодіє із природним. Тому підприємець повинен добре знати й уміло використовувати не тільки економічні закони, а й закони природи. Адже тут об'єктом діяльності людини є живі організми: рослини й тварини. Їхні біологічні процеси протікають за певними законами природи, а вплив людини на ці процеси обмежений. У сільському господарстві неможливо прискорити виробничий процес, як у промисловості. Наприклад, час виробництва озимої пшениці становить 10 місяців. Процес роботи переривається в проміжках між посівом, внесенням добрив, весняним боронуванням і збором урожаю. Звідси – повільний оборот виробничих фондів, обумовлений великою різницею між нітратами. Середня концентрація забруднення на 1 кв. в 6,4 разів вільний оборот виробничих фондів, обумовлений великою різницею між часом виробництва й робітником.

У сільському господарстві також дуже важливим є своєчасне виконання робіт (наприклад, сів, збір урожаю, відхід тварин з інтервалами, які визначаються природою і т.п.). Якщо в промисловості несвоєчасне виконання технологічних операцій веде до затримки виготовлення продукції, то в сільському господарстві це приводить до прямих втрат продукції, погіршення її якості, більших втрат втіленої в неї роботи. Це негативно позначається на результатах підприємництва.

Науково-технічна революція здійснюється на основах ринкових механізмів, які в сільському господарстві передбачають не просто використання техніки, а створення системи машин. Система машин повинна враховувати особливості й специфіку виробництва кожного виду продукції в їхньому об'єднанні, виходячи із принципу максимального використання робочих машин, агрегатів, транспортних засобів. Дуже важливо також забезпечувати максимальну кількість необхідних засобів виробництва в критичний термін для того щоб виконати всі роботи в оптимальний період і не допустити втрат урожаю внаслідок, будь-якої затримки при посіві або збиранні врожаю. Тому в сільському господарстві необхідна більша маса засобів виробництва, більше висока енергоозброєність роботи.

У сільському господарстві підприємець обмежений вибором виробництва тих або інших продуктів природними умовами й специфікою цієї області. Наприклад, високі врожаї коріандру, рицини, соняшника й т.д. можна одержати в районах степу України. У Поліссі природні умови для них непридатні й дуже низька врожайність. Тут доцільніше вирощувати льон, картоплю й т.д. Підприємство в сільському господарстві відрізняється й тим, що земля як особливий і обов'язковий засіб виробництва, обмежена у просторі. Цей фактор поруч із зростанням потреб на продовольчі товари визначає необхідність інтенсифікації сільського господарства як основної форми виробництва.

Отже, сільськогосподарське виробництво має деякі особливості. А саме:

а) природно-кліматичні умови, структура ґрунту впливає на продуктивність роботи;

б) природно-кліматичні фактори визначають і ритм виробництва, його сезонний характер, значний розрив між робочим періодом і часом виробництва;

в) особливості використання техніки, фінансування й формування доходів сільськогосподарських підприємств у зв'язку із сезонним характером виробництва;

г) остаточний розмір доходів формується лише наприкінці року, після реалізації продукції;

д) спеціалізація виробництва обумовлена географічними й природно-кліматичними факторами;

е) значна частина виробленої продукції споживається в середині господарств;

ж) більша залежність результатів виробництва від погодних умов вимагає створення в господарствах страхових фондів на випадок посухи, повені, іншого стихійного лиха.

У сільському господарстві порівняно з іншими областями значно ускладнюється процес управління виробництвом. Це обумовлено наступними причинами:

а) необхідністю розвивати в аграрних підприємствах кілька товарних областей, які істотно відрізняються технологією й організацією виробництва;

б) зосередженістю працівників по великій території, виробничою площею нерідко кілька тисяч гектарів земельних угідь і складністю у зв'язку із цим прийняття оперативних рішень відповідно до зміни поточної виробничої ситуації;

в) необхідністю докладання додаткових зусиль для організації збереження власного й орендного майна, вирощеного врожаю.

г) потребою залучення сезонної робочої сили в періоди збігу сільськогосподарських робіт і труднощами керування нею в складі тимчасових організаційних ланок, які нерідко підсилюються через низьку кваліфікацію таких працівників;

д) необхідністю подовження робочого дня працівників аграрних підприємств із метою своєчасного виконання ними важливих технологічних операцій у короткі агротехнічні строки й існування таких робочих місць, зокрема в молочному скотарстві, що характеризується розірваністю робочого дня працівників.

Специфічною особливістю сільського господарства є існування взаємозалежності й взаємодоповнюваності окремих областей, що вимагає всебічного обґрунтування галузевої структури підприємства. Проявом цієї особливості є, зокрема, обставина, що значна частини продукції даної області не здобуває товарну форму, а використовується в наступних циклах відтворення.

Сучасний економічний стан в країні створив чимало труднощів в аграрному секторі. Певні труднощі пов'язані з відсутністю сучасного сервісного й консультаційного обслуговування, ефективного механізму захисту цін на основні продовольчі товари й ін. Значно погіршилося оснащення сільськогосподарських підприємств матеріально-технічними засобами. У першу чергу це пов'язане з неможливістю відновлення матеріально-технічної бази цих підприємств через високу вартість основних засобів.

Технічне оснащення аграрного виробництва досягло критичних показників. Аграрні підприємства основною сільськогосподарською технікою

забезпечені на 40-59%, близько 90% з якої перевищила свій амортизаційний строк. Більше 43 тис. фермерських господарств мають тільки 28 тис. тракторів; 6,5 тис. зернових комбайнів; 0,36 сівалки на одне господарство. Навантаження на один трактор збільшилася з 66 га в 2000 р. до 134,6 га. в 2013 р., на один зернозбиральний комбайн відповідно з 113 га. зернових культур до 274 га. Якщо в Україні на 100 га. ріллі доводиться 9,4 трактора, то, наприклад у Польщі – 93,3, Німеччини – 87,4, Франції – 68,7, Англії – 84,7 од. Зернозбиральних комбайнів на 1000 га посівів зернових України в 4-5 разів нижче необхідного кількості.

По своїй якості, строкам виконання робіт, енергоємності сільськогосподарська техніка не відповідає світовим стандартам. Вона не дозволяє оптимально використовувати агробіологічний потенціал ґрунту, що приводить до недобору до 30% урожаю. Крім того, значна частина техніки перебуває в аварійному стані.

Сьогодні зі строком експлуатації 14-18 років у сільськогосподарських товаровиробників України є 70%, зі строком 10-13 років – 16% комбайнів.

Такий стан із забезпеченням сільського господарства технікою є одним з головних факторів значних втрат урожаю, які в цей час за підрахунками учених-аграріїв становить понад 5 млн. т. зернових.

Не менш актуальними залишаються проблеми створення техніки нового покоління й розробка новітніх технологічних процесів виробництва сільськогосподарської продукції з використанням нанотехнологій.

Має потребу в невідкладному рішенні проблема охорони, відтворення й підвищення родючості ґрунтів, відновлення меліорації земель, екологічно безпечного й збалансованого розвитку сільськогосподарських територій.

Нині фінансовий стан аграрних підприємств, тенденції й динаміку їхнього розвитку не можна вважати задовільними. Особливо це стосується малих агроформувань, до яких відповідно до вітчизняного законодавства (залежно від обсягу валового доходу й чисельності працюючих у підприємстві) відносять: особисті селянські господарства; підприємців; приватні підприємства; основну частину фермерських господарств; суспільства; сільськогосподарські кооперативи.

Останніми роками відбулися позитивні зрушення щодо кількості малих підприємств. Але все пізнається в порівнянні: статистичні дані свідчать, що серед країн Європи Україна займає останнє місце щодо кількості малих підприємств на 1000 осіб населення. Так, в Україні їх зареєстровано лише сім, на противагу Європі, де на 1000 осіб населення доводиться 34 малих підприємств. Частка малих підприємств у ВВП агропромислового комплексу представляє в середньому 50% і постійно зменшується. У країнах ЄС цей показник досить стабільний і дорівнює в середньому 70%.

Проте негативні тенденції розвитку малого агробізнесу значно перевищують їхні позитивні зрушення, основні з них такі:

- постійне зменшення чисельності найманих працівників, які працюють в одному малому підприємстві;
- щорічне збільшення в структурі діяльності малого підприємництва торгово-посередницької діяльності;
- значне звуження напрямків діяльності малих підприємств у сфері виробництва;

- незадовільний фінансовий стан малого бізнесу. Протягом останніх років 35% малих підприємств працювали зі збитком;
- практично відсутній процес корпоратизації малих підприємств. В агропромисловому комплексі України відомі лише одиночні випадки перетворення останніх у більші корпоративні;
- фінансово-економічне становлення й зміцнення перспективних малих підприємств фактично заблоковані.

Головним висновком з вищевикладеного є те, що в АПК України, всупереч деяким успіхам, не існує умов для успішного розвитку малих агроформувань. Проте їхній розвиток – необхідна умова подолання бідності, економічної й соціальної стабільності всіх підприємств незалежно від їхньої організаційно-правової форми діяльності. Світовий досвід показує, що за рахунок невисоких інвестиційних потреб, швидкого обігу капіталу, малий бізнес забезпечує в кілька разів вищу ефективність капіталовкладень як за обсягами засобів, так і за строком повернення. Однак на нинішньому етапі в економіці АПК ці переваги не діють.

Основними причинами є:

1. Ще й дотепер існують стереотипи минулих формацій щодо економічних переваг більших товарних підприємств і виробництв, але сучасна економіка повністю змінилася. У країнах з розвинутою ринковою економікою малі формування домінують над більшими, навіть у таких сферах як наука й освіта.

2. Сформована бюрократична система протидіє розвитку малого й середнього бізнесу. Ця система, як і раніше, керується командно-адміністративними методами регулювання економіки. Так чиновники, мотивовані безпосередньо втручатися в економічну діяльність недержавних суб'єктів господарювання. Це відбувається наступним чином:

- нав'язування адміністративних послуг;
- втручання через механізми перевірок і систему дозволів у діяльність суб'єктів господарювання для змін у конкурентному середовищі спонукання до сплати хабарів;
- відмінювання до сплати добровільних засобів у благодійні фонди;
- інші юридичні втручання.

3. Податкові проблеми. Звичайно, з позиції державного керування основним правилом ефективності оподаткування є його рівні умови для всіх з відмовою від пільг. Однак немає правил без виключень. У цьому випадку це оподаткування малого бізнесу. Світовий досвід свідчить, що такі виключення доцільні, насамперед, із соціально-економічного погляду. Більш того, у світовій практиці досить розповсюджене явище повного звільнення малих формувань на початку їхньої діяльності від оподаткування на тривалий строк. З огляду на це, рівень оподаткування малого бізнесу в Україні – невинувато високий. Позитивною рисою податкового законодавства є введення в дію спрощеної системи оподаткування. Однак і вона невпроваджена. Її норма діяльності малих підприємств обмежується двічі: перший раз, коли встановлюється гранична норма обсягу валового доходу й другий – коли не всі види діяльності підпадають під її дію, має потребу в удосконаленні. Нині, за даними Держкомстату, план по єдиному податку виконується на 60%. Тому дуже дивують спроби скасувати спрощену систему оподаткування. Ті, хто їх ініціюють, на нашу думку, помиляються щодо збільшення наповнення

бюджету, розвитку підприємств і тим самим змушують роботодавців наймати працівників без відповідного оформлення для оптимізації своїх витрат.

4. Адміністративно-регуляторні проблеми. У вітчизняному законодавстві чимало правових актів, які мали б регулювати діяльність малих агроформувань, однак на практиці їхня дія або суперечить реальному стану речей, або зовсім не відображає його. Суб'єкти господарювання зіштовхуються із проблемою щодо вибору організаційно правової форми своєї діяльності. Зареєструвавшись і одержавши реєстраційні документи, суб'єкти господарювання проходять ще багато після реєстраційних процедур, що є темою окремого наукового дослідження. Загальна інфраструктура з підтримки підприємництва в АПК нерозвинена. Більшість бізнес-центрів, фондів підтримки, інформаційних центрів лише зареєстровані, але фактично не працюють. Дозвільна адміністративна система в сфері господарської діяльності залишається забюрократизованою й зводиться до статистичного обліку.

5. Кілька років тому для фінансового сприяння розвитку малого бізнесу були створені Український фонд підтримки підприємництва та Фонд підтримки фермерських господарств. Однак їхня діяльність зводиться до підтримки фінансування лише деяких обраних підприємств за схемою: кредит безпроцентний кредит – безповоротна фінансова допомога. Нині Мінагрополітики й Держкомпідприємництва своєю діяльністю сприяють переважно інтересам підприємств великого бізнесу.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, для підвищення ефективності функціонування аграрних підприємств мають потребу в першочерговому вирішенні такі питання:

- а) виділення фермерам земельних площ відповідно до діючого законодавства;
- б) надання державної підтримки в придбанні техніки, проектуванні й будівництві доріг, мереж електро-водопостачання й т.п.;
- в) здійснення розрахунків з фермерами за продану державі продукцію з відповідною індексацією;
- г) збільшення розмірів агропідприємств за рахунок оренди земель і кооперування;
- д) удосконалення системи оподаткування фермерів;
- ж) надання фермерам пільгових довгострокових і короткострокових вітчизняних і іноземних валютних кредитів під заставу майна й майбутній урожай для придбання високопродуктивної техніки, придбання племінної худоби, оборотних коштів (насіння, пестицидів і пально-мастильних матеріалів);
- з) кооперування підприємців у переробці, збуті продукції, постачанні, технічному обслуговуванні й т.п.;
- і) інформаційне забезпечення фермерських господарств;
- к) створення системи підготовки й перепідготовки фермерів;
- л) організація консультаційних служб для фермерів з технологічних, економічних, юридичних питань.

У зв'язку із цим необхідно розробити нормативно-правові документи, які стосуються державної підтримки сільського господарства, із чітким визначенням поняття «державна підтримка», її мети, завдань, форм, напрямків і механізмів.

Варто переглянути існуюче аграрне законодавство, відсторонивши в ньому невизначеність, забезпечити сталість законів і контроль за їхнім виконанням. Повинна бути відрегульована система підготовки й прийняття законопроектів, тому що повільне проходження останніх через законодавчі органи держави служить причиною неефективності державної підтримки через її запізнення. Саме тому своєчасна, стабільна й ефективна державна підтримка є запорукою економічного росту сільськогосподарських підприємств.

Література

1. Закон України „Про Національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні" від 21.12.2000 № 2157-111.
2. Закон України „Про державну підтримку малого підприємництва" від 19.10.2000 № 2063-111.
3. Андрійчук В.Г. Економіка аграрних підприємств: Підручник / В.Г.Андрійчук. – К.: КНЕУ, 2002. – 624 с.
4. Бідзюра І.П. Основи підприємницької діяльності та агробізнесу / І.П. Бідзюра, В.К. Збарський, М.М. Ільчук. – К., 2001. – 320 с.
5. Бобік В. М. Реструктуризація та фінансове оздоровлення сільськогосподарських підприємств: Посібник / В. М. Бобік, М. О. Дзюба, Т. А. Жерібка [та ін.] // Програма підвищення рівня життя сільського населення в Україні. – Донецьк, 2005. – 480 с.
6. Богачев В.И. Економічна теорія ринкових відносин. Макроекономіка. Мікроекономіка / В.И. Богачев, К.В. Кравченко. – К.: Аристей, 2003. – 448 с.
7. Ільчук М.М. Підприємницька діяльність та агробізнес: підручник / За ред. М.М. Ільчука, Т.Д. Іщенко. – К.: «Вища освіта», 2006. – 304 с.
8. Канінський П.К. Агропромисловий комплекс України: стан, тенденції та перспективи розвитку / За ред. П.К.Канінського. – К.: ННЦ ІАЕ, 2005. – 287с.
9. Кириленко Й.М. Трансформація соціально-економічних перетворень у сільському господарстві України: проблеми, перспективи / Й.М.Кириленко. – К.: ННЦ ІАЕ, 2005. – 452 с.
10. Ковалюк. Б.І. Проблеми розвитку сільського підприємництва в Україні / Б.І. Ковалюк // Економіка АПК. – 2010. – №2. – С. 130-134.
11. Малік М.Й. Розвиток підприємництва в аграрному секторі економіки / М.Й. Малік, О.Г. Шпикуляк // Економіка АПК. – 2006. – № 4. – С.3-10.
12. Саблук Р.П. Фінансові проблеми розвитку малих агроформувань / Р.П. Саблук // Економіка АПК. – 2000. – №2. – С. 46-50.
13. Сичова М.О. Особливості розвитку підприємництва в аграрному секторі / М.О. Сичова, Н.О. Шевченко // Агросвіт. – 2010. – №13. – С. 2-4.

Рецензент – д.е.н., професор Шулський М.Г.